Denetci.org

REFERANS İLKELERİ

Etik İlkeler

Rİ-GEN-2

Sürüm 1.0 · 11.08.2026

www.denetci.org

Etik İlkeler

Etik, bir kararın yalnızca teknik olarak mümkün, hukuken izinli veya kurumsal olarak yararlı olup olmadığıyla değil; insanlara, paydaşlara ve güven ilişkilerine nasıl etki ettiğiyle de ilgilidir. Bu ilkelerin amacı soyut değer beyanları oluşturmak değil; önemli kararların hangi sınırlar içinde meşru kabul edildiğini, güç ve bilgi farklılıklarının nasıl ele alındığını ve kuruluşun güvenilirlik iddialarının davranışlarıyla ne ölçüde uyuştuğunu ortaya koymaktır.

İlke 1: Teknik olarak mümkün olan her davranış meşru kabul edilmemelidir.

Bir sistemin veri toplayabilmesi, insanları izleyebilmesi, davranışlarını etkileyebilmesi veya bir işlemi otomatikleştirebilmesi bunların yapılması için tek başına yeterli gerekçe oluşturmaz. Teknik kapasite ile meşru ihtiyaç birbirinden ayrılmalıdır.

İlke 2: Hukuka uygunluk etik değerlendirmenin tamamı olmamalıdır.

Bir davranışın yasaklanmamış olması onun adil, ölçülü veya etkilenen taraflar açısından makul olduğu anlamına gelmez. Etik değerlendirme, asgari hukuki sınırın yanında kararın gerçek etkisini ve kullanılan gücün niteliğini de dikkate almalıdır.

İlke 3: İnsanlar yalnızca sistemin girdisi, kaynağı veya risk unsuru olarak görülmemelidir.

Kullanıcılar, çalışanlar, müşteriler ve diğer taraflar kuruluşun hedeflerine hizmet eden sistem bileşenlerinden ibaret değildir. Verimlilik, güvenlik veya ticari fayda amacı insanların meşru çıkarlarının ve karar üzerindeki gerçek etkilerinin görünmez hale gelmesini haklı çıkarmamalıdır.

İlke 4: Meşru bir amaç gereksiz zararı kendiliğinden meşrulaştırmamalıdır.

Güvenlik, denetim, verimlilik veya başka geçerli bir amaç için alınan kararlar aynı zamanda insanlara ve diğer taraflara yeni zararlar oluşturabilir. Amaç ile oluşturulan yan etki arasında ölçülü ve gerekçelendirilebilir bir ilişki bulunmalıdır.

İlke 5: Kararın etkisi yalnızca kararı veren tarafın bakış açısından değerlendirilmemelidir.

Kuruluş için küçük bir kolaylık başka bir taraf için önemli kayıp, kısıtlama veya belirsizlik oluşturabilir. Etik muhakeme, kararın faydasını ve maliyetini bunları gerçekten taşıyan tarafları dikkate alarak değerlendirmelidir.

İlke 6: Güç farkı gerçek seçim imkânını etkileyebilir.

Bir kişi teknik olarak bir seçeneği kabul etmiş olsa bile reddetmenin iş, hizmet veya başka önemli sonuçlar doğurduğu durumda bu seçimin özgürlüğü sınırlı olabilir. Rıza veya kabul kullanıldığında tarafların yalnızca ne işaretlediği değil, gerçekte hangi seçeneklere sahip olduğu da önem taşır.

İlke 7: Bilgilendirme, insanların anlaması beklenemeyecek karmaşıklığın arkasına saklanmamalıdır.

Bir kararın önemli sonuçları uzun, teknik veya belirsiz açıklamalar içinde kayboluyorsa biçimsel olarak bilgi verilmiş olması yeterli değildir. Etkilenen tarafın kendisi için önemli sonucu makul ölçüde anlayabilmesi hedeflenmelidir.

İlke 8: İnsan davranışı gereksiz manipülasyonla yönlendirilmemelidir.

Arayüz, dil, korku, aciliyet, varsayılan seçenek veya bilgi asimetrisi insanların aksi halde vermeyecekleri kararları vermesini sağlamak için kullanılmamalıdır. Bir seçeneğin kuruluş için tercih edilir olması, diğer seçeneklerin yapay biçimde zorlaştırılmasını haklı çıkarmaz.

İlke 9: Bir amaç için elde edilen güven veya yetki ilgisiz amaçlara otomatik olarak taşınmamalıdır.

Bir taraf belirli bir işlem, veri kullanımı veya ilişki için güven vermiş olabilir. Teknik olarak mümkün hale gelmesi, bu güvenin başka amaçlarda da aynı biçimde kullanılabileceği anlamına gelmemelidir.

İlke 10: Gözetim ve görünürlük amaç için gerekli kapsamı aşmamalıdır.

Güvenlik, kalite veya işletim için insanların bazı faaliyetlerinin gözlemlenmesi gerekebilir. Bununla birlikte belirli bir ihtiyacın varlığı sürekli, ilgisiz veya daha müdahaleci izlemenin genel çalışma biçimine dönüşmesini haklı çıkarmamalıdır.

İlke 11: İnsanlar hakkındaki sınırlı bilgi kesin kişilik veya niyet hükmüne dönüştürülmemelidir.

Bir kayıt, alarm, hata veya davranış örüntüsü bağlamından koparıldığında yanlış anlam taşıyabilir. Şüpheli bir sinyal inceleme gerekçesi olabilir; ancak tek başına kişinin niyeti, dürüstlüğü veya suçluluğu hakkında kesin hüküm oluşturmamalıdır.

İlke 12: Önemli kararların geri döndürülebilirliği etik tasarımın parçası olmalıdır.

Hatalı bir kararın etkisi kolayca düzeltilemiyorsa karar verilmeden önce gereken güven ve değerlendirme de daha yüksek olmalıdır. Geri döndürülemez veya ağır sonuçlar, zayıf ve belirsiz kanıta gereksiz biçimde bağlı olmamalıdır.

İlke 13: İnsan üzerinde önemli sonuç doğuran karar gerektiğinde sorgulanabilir olmalıdır.

Yanlış veri, eksik bağlam veya hatalı muhakeme her sistemde mümkün olabilir. Uygun durumlarda etkilenen tarafın önemli bir kararın varlığını anlayabilmesi ve hatalı sonucun yeniden değerlendirilmesini sağlayabilecek anlamlı bir yolun bulunması gerekir.

İlke 14: Otomasyon sorumluluğu görünmez hale getirmemelidir.

Bir kararın algoritma, kural motoru veya başka bir sistem tarafından verilmesi sonucundan sorumlu kimse olmadığı anlamına gelmez. İnsan üzerinde önemli etki oluşturan otomatik

kararların amacı, dayandığı temel varsayımlar ve sorumluluk ilişkisi gerektiğinde anlaşılabilir olmalıdır.

İlke 15: Ayrımcılık yalnızca açık niyet üzerinden değerlendirilmemelidir.

Tarafsız görünen veri, kural veya sistematik uygulamalar belirli gruplar üzerinde sürekli olarak farklı sonuçlar oluşturabilir. Etik değerlendirme tasarımcının niyetinin yanında gerçek sonuçlara da bakmalıdır.

İlke 16: Benzer durumlar keyfî biçimde farklı, farklı durumlar da kör biçimde aynı ele alınmamalıdır.

Adalet her durumda herkese aynı davranmak anlamına gelmez. Farklı muamelenin anlamlı ve meşru bir gerekçesi bulunmalı; eşit görünen uygulamaların da insanların farklı koşulları nedeniyle sistematik olarak haksız sonuç üretip üretmediği değerlendirilebilmelidir.

İlke 17: Erişilebilirlik ve insanın meşru kullanım imkânı tasarımın dışında bırakılmamalıdır.

Bir güvenlik veya iş mekanizması belirli kişilerin sistemi meşru biçimde kullanmasını gereksiz yere engelliyorsa bu sonuç yalnızca kullanıcı sorunu olarak görülmemelidir. Koruma amacı ile insanların gerçek erişim ihtiyacı birlikte düşünülmelidir.

İlke 18: Araştırma, test ve güvence faaliyeti kendi amacı uğruna gereksiz zarar üretmemelidir.

Bir sistemi değerlendirmek, zayıflığı göstermek veya kanıt elde etmek sırasında insanlar, veriler veya hizmetler ölçüsüz riske maruz bırakılmamalıdır. Güvence üretme amacı kullanılan yöntemin oluşturduğu zararı görünmez hale getirmemelidir.

İlke 19: Hassas güvenlik bilgisi bilginin varlığını göstermek uğruna gereksiz risk oluşturmamalıdır.

Zafiyetler, saldırı yolları ve başka kritik bilgiler öğrenmeyi ve savunmayı destekleyebilir. Ancak bunların paylaşımı, açıklamanın faydası ile oluşturabileceği yeni zarar arasında ölçülü bir dengeye dayanmalıdır.

İlke 20: Çıkar çatışmaları kararın dışında var olmayan kişisel meseleler olarak görülmemelidir.

Bir tarafın kişisel, ticari veya kurumsal çıkarı verdiği değerlendirmeyi etkileyebilir veya dışarıdan makul biçimde etkiliyor görünebilir. Önemli kararların güvenilirliği, bu çatışmaların görünmez kalmamasını gerektirir.

İlke 21: Güvence veren taraf kendi sonucunun oluşmasında kontrolsüz çıkar sahibi olmamalıdır.

Denetim, inceleme ve benzeri güvence faaliyetlerinin değeri yalnızca teknik yeterlilikten değil bağımsız muhakemeden doğar. Sonucun belirli biçimde çıkmasından doğrudan fayda

sağlayan tarafın değerlendirmesi, bu ilişkinin etkisi dikkate alınmadan bağımsız güvence olarak sunulmamalıdır.

İlke 22: Güvence sonucu yalnızca kanıtın desteklediği ölçüde güçlü ifade edilmelidir.

Belirsizlik, kapsam sınırı veya çelişkili kanıt bulunduğunda bunları gizleyerek daha kesin bir sonuç sunmak güvenilirlik oluşturmaz. Olumsuz sonuçlar yumuşatılmamalı; olumlu sonuçlar da kanıtın ötesinde genelleştirilmemelidir.

İlke 23: Etik gerekçeler yalnızca iyi niyet beyanlarına dayanmamalıdır.

"İnsan odaklı", "adil", "sorumlu" veya benzeri ifadeler gerçek karar davranışına karşılığı olmadığı sürece etik güvence sağlamaz. Kuruluşun benimsediğini söylediği sınırlar, zor veya çıkar çatışmalı durumlarda verdiği gerçek kararlarda da görülebilmelidir.

İlke 24: Etik güvence kararların gerçek etkisi ve gerekçesi üzerinden doğrulanabilmelidir.

Etik kodlar, değer beyanları veya eğitimler tek başına güvence oluşturmaz. Önemli kararların kimleri nasıl etkilediği, kullanılan güç ve bilginin hangi amaçla sınırlandırıldığı, çatışan çıkarların nasıl ele alındığı ve kuruluşun kendi lehine olmayan durumlarda da açıkladığı ilkelerle tutarlı davranıp davranmadığı gerektiğinde değerlendirilebilmelidir.